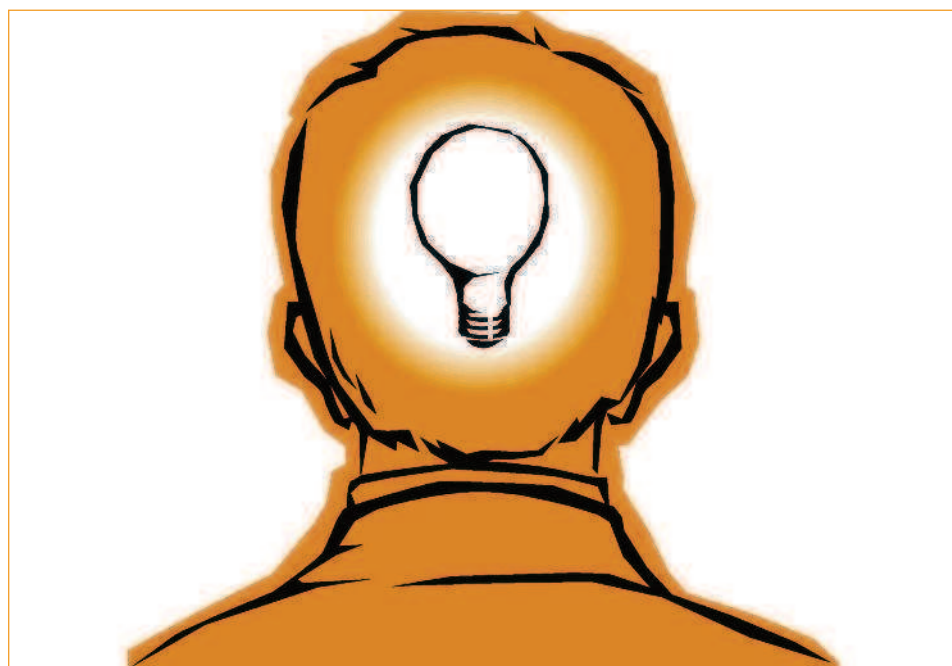

PRO A PROTI

04/2011

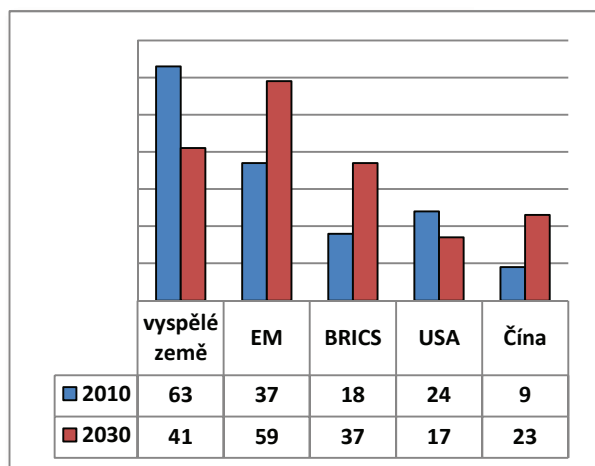
Doktrinální myšlení

OSKAR KREJČÍ

VYSOKÁ ŠKOLA MEZINÁRODNÍCH A VEŘEJNÝCH VZTAHŮ PRAHA
RES PUBLICA, SDRUŽENÍ PRO INFORMACE
SPOLEČNÝ PROJEKT OD ROKU 2007

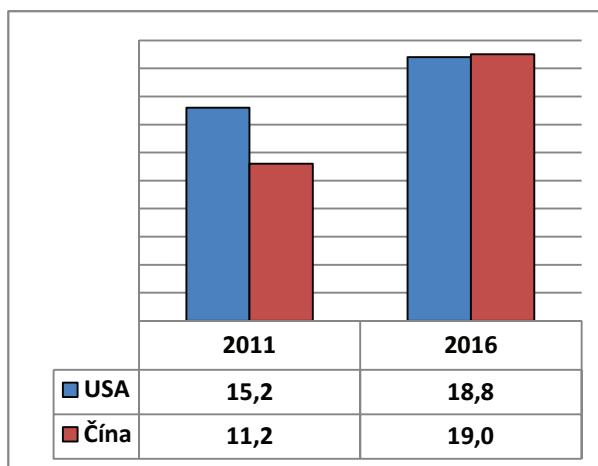
Nejvážnější otázka, která bude svírat doktrinální myšlení mocností přinejmenším v první polovině 21. století, je spojena se skutečností, že **přetrvávající vojenskou převahu Západu nad zbytkem světa bude doprovázet relativní úpadek jeho ekonomické moci**. Podle posledních odhadů společnosti Goldman Sachs by se měly v roce 2030 státy s vyspělou ekonomikou podílet na světovém domácím produktu ze 41 %, zatímco tzv. prudce se rozvíjející ekonomiky (*Emerging markets*, EM) z 59 %. Jak ukazuje graf číslo 1, v případě USA to za necelých dvacet let bude 17 %, zatímco u Číny 23%.¹ Obdobně hovoří i údaje, které zveřejnil Mezinárodní měnový fond: graf číslo 2 upozorňuje, že „americké století“ by mělo skončit za pět let.²

Graf č. 1: Podíl na globálním HDP v letech 2010 a 2030

Pramen: Goldman Sachs: Global Economics Paper No. 204.

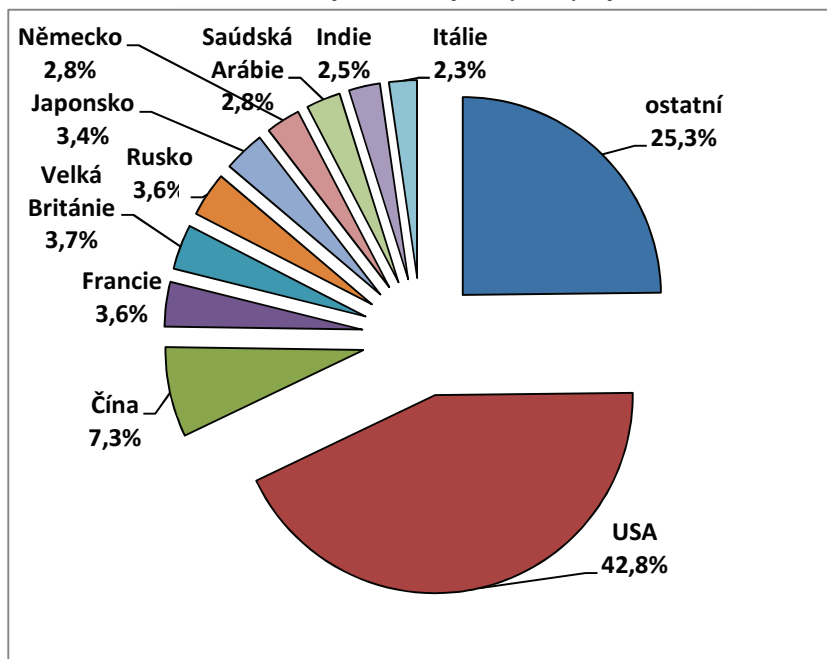
Graf č. 2: HDP v biliónech US dolarů

Pramen: International Monetary Fund: World Economic Outlook (April 2011)

V době tohoto poklesu své ekonomické váhy však **Západ zůstává oblastí s největšími výdaji na zbrojení**. Podle údajů Stockholmského institutu pro výzkum míru (SIPRI) činily v roce 2010 globální vojenské výdaje přibližně 1630 miliard dolarů, z čehož na USA připadlo 698 miliard a na druhou Čínu přibližně 119 miliard dolarů; to přibližuje i následující graf číslo 3. Výdaje Spojených států vzrostly v období od roku 2001 do roku 2010 o 81,3 %, zatímco celosvětové výdaje o 50,3 %. A to vše při trvající vojensko-technologické převaze USA. Vojenské výdaje Spojených států tvořily 4,8 % HDP, zatímco v případě Číny to bylo přibližně 2,1 % HDP.³

Graf č. 3: Deset států s největšími vojenskými výdaji roku 2010

Pramen: SIPRI: *Background Paper on SIPRI Military Expenditure Data, 2010.*

Otázkou otázek pro nejbližší desetiletí tak je, zda Západ použije vojenskou sílu k zastavení svého mocenského propadu ve světě.

Jako výchozí informace o vůli vládnoucích elit použít armádu v mezinárodních vztazích mohou sloužit doktríny a vojensko-politické strategie jednotlivých států. Jedná se o oficiální dokumenty, které jsou zpravidla výsledkem širších diskusí politiků, vojáků a vybraných odborníků v té které zemi. Proto doktríny a strategie nejen organizují myšlení, ale zpravidla také usměrňují výstavbu ozbrojených sil. Změny doktríny znamenají – alespoň na úrovni odhodlání či propagandy – změnu přístupu k mezinárodněpolitickým tématům. **V současné chvíli se jako klíčové otázky pro hodnocení takovýchto doktrín a strategií jeví dvě témata: vztah k mezinárodnímu právu a k jaderným zbraním.**

Z hlediska českých i slovenských národních zájmů je nejdůležitější, jak jsou úkoly zajištění bezpečnosti v měnícím se světě zformulovány ve vojensko-politickém paktu, jehož jsou Česká republika i Slovenská republika členy: v Severoatlantické alianci, NATO. Protože ale politika aliancí – tedy i jejich doktríny – se řídí zpravidla podle směřování nejsilnějšího člena, je vhodné začít výklad u proměn doktrinálního myšlení ve Spojených státech.

Spojené státy

Ve vztahu k mezinárodnímu právu a k jaderným zbraním došlo během první dekády 21. století ve Spojených státech k velmi výrazným posunům. Ty ukazuje porovnání *Národní bezpečnostní strategie USA* z let 2002, přijaté v době prezidentství George Bushe ml., a 2010, zpracované za vlády prezidenta Baracka Obamy.

<i>Národní bezpečnostní strategie USA, září 2002</i>	<i>Národní bezpečnostní strategie USA, květen 2010</i>
<i>Strategie</i> je sepsána ve znamení unilateralismu, je manifestací odhodlání postupovat v případě potřeby při prosazování zájmů USA nezávisle na ostatních zemích, a to včetně spojeneckých: „přestože Spojené státy budou neustále usilovat o získání podpory mezinárodního společenství, nebudeme váhat jednat samostatně, když to bude nutné“. Boj proti terorismu a „darebáckým státům“ má být opřen o kooperaci s ostatními centry globální moci. Především se v této souvislosti připomíná NATO, ovšem	<i>Strategie</i> uvádí, že USA „si musejí ponechat právo jednat unilaterálně, jestli to bude vyžadovat obrana naší země a našich zájmů“, ovšem ihned dodává, že se budou „snažit dodržovat standardy, které upravují užití síly“. Tím staví hráz svévoli obsažené v ideji preemptivní války. <i>Strategie</i> si klade za cíl „obnovení amerického vůdcovství“ – ale i prostřednictvím „upevňování mezinárodních norem a prosazováním mezinárodního práva“. Vždy mají být brány do úvahy jiné možnosti než válka a budou „pečlivě zváže-

s dodatkem, že Aliance musí vytvořit nové struktury a kapacity pro vedení misí v nových podmínkách.

Krátká pasáž o mezinárodním právu je věnovaná výkladu odvěkého práva na sebeobranu. To je chápáno jako oprávnění nečekat, až útok začne. Rada bezpečnosti OSN není v textu zmíněna ani jednou. Toto přehlédnutí nejdůležitějšího orgánu OSN dokument umocňuje oznámením, že vláda USA neuzná jurisdikci Mezinárodního trestního tribunálu.

V předmluvě prezident USA psal, že „ve jménu zdravého rozumu a sebeobranu, Amerika bude jednat vůči vznikajícím hrozbám ještě před tím, než se plně zformují“. V samotném dokumentu je pak vize preemptivní války opřena o tezi, že se odstrašení stalo nefunkční. Povaha a motivace tzv. darebáckých států naznačují, že jsou více odhodlány použít zbraně hromadného ničení, než byl kdysi Sovětský svaz. Zastrážit tyto státy možnou odpovědí nelze, neboť jejich vůdcové jsou ochotnější riskovat, připraveni hazardovat životy vlastních lidí a bohatstvím národů. Dnes prý USA nejsou ohrožovány státy, ale katastrofickými technologiemi zahořklých jedinců.

Preventivní úder proti hrozbě je prý legitimní, a to i tehdy, když panuje nejistota, pokud jde o místo a čas možného nepřátelského útoku. Či, jak se praví ve *Strategii*, „nejlepší obranou je dobrý útok“. Podle *Strategie* disponují dnes Spojené státy bezprecedentní a s nikým neporovnatelnou silou i vlivem. To je „okamžik příležitosti“ pro USA. V dokumentu se pak zdůrazňuje teze, že síla Spojených států „síla musí být využita na podporu mocenské rovnováhy, která upřednostňuje svobodu“.

Strategie se nevěnuje otázkám užití jaderných zbraní Spojenými státy, pouze mluví o nebezpečí šíření a využití zbraní hromadného ničení teroristy a tzv. darebáckými státy proti USA a jejich spojencům.⁴

Během platnosti této *Strategie* USA modernizovaly svůj jaderný arzenál a budovaly systém globální strategické protiraketové obrany svého území.

ny náklady a rizika akcí ve srovnání s pasivitou“. V případě války bude trvat snaha používat sílu „s ohledem na naše hodnoty a posilování naší legitimity, na hledání široké mezinárodní podpory, spolupráce s takovými institucemi, jako je NATO a Rada bezpečnosti OSN“.

Podle této *Strategie* „od konce studené války riziko nukleárního útoku vzrostlo“. USA „redukují svůj jaderný arzenál a spoléhání na nukleární zbraně“, ovšem při „zvyšování spolehlivosti a efektivnosti našeho odstrašení“. USA budou prosazovat ideál světa bez jaderných zbraní. „Dokud však jaderné zbraně existují, Spojené státy budou udržovat jistý, bezpečný a efektivní jaderný arzenál jak pro odstrašení potenciálních protivníků, tak pro ochranu spojenců USA a ostatních bezpečnostních partnerů“.

Spojené státy chtějí „redukovat roli jaderných zbraní při zajišťování národní bezpečnosti“. Zavazují se „nepoužít či nehrozit užitím jaderných zbraní proti těm nejaderným státům, které dodržují závazky *Smlouvy o nešíření jaderných zbraní*“. *Strategie* slibuje spolupráci se „spojenci a partnery“ při výstavbě představených postavení proti potenciálním útokům. Předpokládá též „posílení našich regionálních zařízení pro odstrašení – například prostřednictvím fázované, přizpůsobivé protiraketové obranné architektury“.

Přestože USA nejsou stranou Mezinárodního trestního tribunálu a budou vždy chránit svůj personál, budou podporovat účastnické státy a ty případy MTT, které „podporují zájmy USA a hodnoty spojené s požadavky práva USA“.⁵

V *Nuclear Posture Review* (2010), oficiálním dokumentu, podepsovaném ministrem obrany, se USA zavázaly nevyvíjet nové jaderné zbraně.⁶ Také letošní vojenská strategie pokládá jaderné zbraně za jádro odstrašení, ovšem předpokládá „snížení role a množství jaderných zbraní“. Předpokládá také zdokonalování protiraketové obrany „proti omezenému útoku“ a slibuje „hledání příležitostí pro spolupráci se spojenci a partnery v této oblasti“.⁷

Základní posuny v doktrinálním myšlení USA v první dekádě 21. století lze tedy charakterizovat jako ústup od unilateralismu směrem k představě o vůdcovství v multipolárním světě. S tím souvisí větší respekt k mezinárodním institucím, a to včetně mezinárodního práva. Na první pohled je patrný akcent na vizi světa bez jaderných zbraní, který se objevil v oficiálních dokumentech po příchodu Baracka Obamy do Bílého domu. Jak Obama prohlásil při návštěvě Prahy v roce 2009, „Amerika se zavazuje usilovat o mír a bezpečí světa bez jaderných zbraní. Nejsem naivní. Tohoto cíle nebude dosaženo rychle – možná to nebude za mého života. Bude to vyžadovat trpělivost a vytrvalost. Ale musíme také ignorovat hlasy, které nám říkají, že se svět nemůže změnit. Musíme trvat na tom, že může... Když přestaneme usilovat o mír, tak zůstane navždy mimo dosah...“⁸ Tabulka číslo 1 uvádí aktuální počet jaderných náloží v arzenálech jednotlivých států.⁹

Tabulka č. 1: Jaderné arzenály, začátek roku 2011

Spojené státy	5 113 funkčních a připravených jaderných náloží - 1968 strategických náloží, přibližně 500 funkčních taktických náloží, přibližně 2 645 neaktivních náloží. Plus přibližně 4 500 náloží uložených a čekajících na rozebrání
Rusko	přibližně 2 600 funkčních strategických náloží, přibližně 2 000 funkčních taktických náloží, přibližně 8 000 strategických a taktických náloží v rezervě
Velká Británie	méně než 160 funkčních strategických náloží, celkem v rezervě více než 225
Francie	méně než 300 aktivních náloží
Čína	okolo 240 jaderných náloží
Indie	více než 100 jaderných náloží
Izrael	75 až 200 jaderných náloží
Pákistán	70 až 90 jaderných náloží
KLDR	plutonium pro více než 12 jaderných náloží

Pramen: The Arms Control Association: *Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance*

Tento posun k představě o „globální jaderné nule“ je na první pohled nejvýraznějším přínosem demokratické Obamovy administrativy. Ve skutečnosti však jsou požadavky všeobecného jaderného odzbrojení patrné u celé mocenské elity USA, tedy i v Republikánské straně – včetně jejího prezidentského protikandidáta v minulých volbách. Lze dokonce říci, že výchozí změna v doktrinálním myšlení USA – posun od unilateralismu k vidění multipolárního světa a významu mezinárodního práva pro obhajobu zájmů USA – bylo možno zaregistrovat na konci vlády George Bushem ml. V každém případě zpravodajské služby USA ve své prognóze vývoje do roku 2025, která byla zveřejněna v listopadu 2008, uváděly, že svět budoucnosti bude multipolární. A přestože Spojené státy v tomto časovém horizontu prý zůstanou nejmocnější zemí, jejich specifická váha se sníží. Autoři této studie očekávají více změn než kontinuity, přičemž podíl BRIC na globálním HDP bude větší než původních států skupiny G-7. Ne náhodou má první ze čtyř scénářů budoucího vývoje v této prognóze název *Svět bez Západu*.¹⁰ V personální rovině tyto změny v analýze i prognóze souvisejí s příchodem Roberta Gatese do funkce ministra obrany USA v Bushově vládě a jeho působením i Obamově administrativě.

NATO

Jestliže zárodky posunu doktrinálního myšlení od unilateralismu k multilateralismu bylo možné zaznamenat už na konci republikánské Bushovy vlády, úrok za rámec mezinárodního práva příznačný pro Bushovu doktrínu bylo možné zachytit už na konci vlády demokratického prezidenta Billa Clintona. Nejnázorněji je to patrné na Strategické koncepci NATO přijaté v době jeho předsednictví a z jejího srovnání s nejnovější strategií Aliance.

Strategická koncepce Aliance, duben 1999	Aktivní angažovanost, moderní obrana, prosinec 2010
<p><i>Strategie</i> NATO připouští vojenské akce nezaměřené na obranu a bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, tedy za rámec mezinárodního práva. V textu jsou OSN i mezinárodní právo hodnoceny pozitivně, Radě bezpečnosti je v otázkách míru přisouzena rozhodující role – nikoliv však univerzální.</p> <p>Podle této koncepce má NATO vést mise, v nichž mají vojenské schopnosti Aliance „přispívat k předcházení konfliktům a ke krizovému řízení prostřednictvím operací mimo článek 5“ – tedy intervence, které nejsou vedeny na obranu napadnutých členských států Aliance. Přitom „některé z krizových operací mimo článek 5 mohou být stejně náročné jako mise zajišťující kolektivní obranu“. Takto bylo připravováno bombardování Jugoslávie.</p>	<p>Nová strategie obsahuje závazek plnit cíle NATO „vždy v souladu s mezinárodním právem“. V pasáži věnované krizovému řízení se ovšem hovoří o tom, že Aliance má „unikátní a mohutný soubor politických a vojenských prostředků“ pro zásah v celém spektru krizí. Mix těchto prostředků má být aktivně užíván „pro pomoc při prohlubování krizí, které mají potenciál ovlivnit bezpečnost Aliance ještě před tím, než eskalují do konfliktu; zastavit probíhající konflikt, který ohrožuje bezpečnost Aliance; pomoci konsolidovat stabilitu v postkonfliktní situaci tam, kde to pomůže euroatlantické bezpečnosti“. To jsou formulace, v nichž lze zachytit rezidua představ misí za rámec článku 5 Washingtonské smlouvy. Ovšem za hranicemi členských států by měla nastoupit „kooperativní bez-</p>

<p>Podle litery <i>Strategie</i> je Aliance naprosto oddána procesu kontroly zbrojení – což je teze, která v zásadě odmítá myšlenku všeobecného a úplného odzbrojení. Jaderné síly NATO mají plnit svoji úlohu tím, že budou „v mysli každého agresora vzbuzovat nejistotu o povaze reakce spojenců na vojenskou agresi“ – tato formulace zahrnuje právo Aliance použít jaderné zbraně jako první. Text hovoří o nutnosti výstavby protiraketové obrany. Strategie pokládá přítomnost konvenčních a jaderných jednotek USA v Evropě za nutnou.</p> <p><i>Strategie</i> ukládá Alianci povinnost zachovat si volné ruce při působení v rámci euroatlantického prostoru a jeho okolí. V tomto prostoru se NATO hlásí k úkolu „formovat bezpečnostní prostředí a posílit mír a stabilitu“. V euroatlantické bezpečnostní struktuře má mít NATO, jak praví text doktríny, ústřední úlohu.</p> <p>Tento úkol spojuje strategie s neurčitou představou dostatečnosti na co nejnižší hladině. Jde o úroveň zajišťující odstrašení, obranu a úkoly misí jdoucí za její rámec. Tento záměr vyžaduje vytvoření takových ozbrojených sil, které by byly schopny v každé situaci a v každém místě získat převahu: text hovoří o povinnosti jednotek Aliance zajistit vojenskou účinnost NATO a svobodu akce.¹¹</p>	<p>pečnost“ pomocí „partnerství s relevantními státy a jinými mezinárodními organizacemi“.</p> <p>Hned v preambuli se Aliance prohlašuje za oddanou cíli „vytvořit podmínky pro svět bez jaderných zbraní“. Ovšem ihned dodává: „tak dlouho, jak budou ve světě jaderné zbraně, NATO zůstane jadernou Aliancí“. Odstrašení má být založeno na vhodné směsi jaderných a nejaderných schopností. Okolnosti, za nichž lze zvažovat užití jaderných zbraní, jsou „extrémně odlehle“, neurčité (<i>extremely remote</i>)“.</p> <p>Jako „nejvyšší záruka bezpečnosti Spojenců“ jsou uváděny „strategické jaderné síly Aliance, zvláště Spojených států; nezávislé strategické nukleární síly Velké Británie a Francie, které mají vlastní odstrašující funkci, přispívají k celkovému odstrašení a bezpečnosti Spojenců“.</p> <p>Vytvoření schopnosti chránit obyvatelstvo a území před raketovým útokem je charakterizováno jako „ústřední prvek naší kolektivní obrany“. Zároveň se ale uvádí, že NATO bude „aktivně hledat kooperaci v protiraketové obraně s Ruskem a ostatními euroatlantickými partnery“.</p> <p>I když je Aliance otevřená „evropským demokraciím“, není v ní patrné NATO-centrické pojetí globální bezpečnosti.¹²</p>
---	--

Při úvahách o strategii NATO nelze zapomínat, že **Aliance sama nemá žádné nukleární zbraně a nevelí žádným jaderným zbraním** – tyto arzenály podléhají výhradnímu rozhodování mocností, které je vlastní. Současné britské a francouzské úvahy o jaderných zbraních jsou ovšem podobné těm, které jsou v doktríně a strategii USA i NATO. V dokumentu *Zajištění bezpečnosti Británie ve věku nejistoty*, který předložil britský premiér parlamentu v říjnu 2010, je v kapitole *Odstrašení* uvedeno, že Velká Británie „předpokládá užití nukleárních zbraní pouze v extrémních situacích sebeobrany, včetně obrany našich spojenců v NATO“. Charakterizuje Británii jako „odpovědný jaderný stát a účastníka Smlouvy o nešíření jaderných zbraní“ a jako takový „zůstává zavázána dlouhodobým cílem, jímž je svět bez jaderných zbraní“. Zároveň ujišťuje, že „Velká Británie neužije nebo nebude hrozit užitím jaderných zbraní proti státům bez jaderných zbraní, které jsou účastníky Smlouvy o nešíření jaderných zbraní“.¹³

Obdobně *Francouzská bílá kniha o obraně a národní bezpečnosti*, kterou připravila prezidentská komise v roce 2008, uvádí, že francouzské „nukleární odstrašení je striktně defenzivní. Jeho výhradní funkcí je prevence stání agrese proti životním zájmům země z jakéhokoliv směru a od kohokoliv.“ Nukleární zbraně mohou být užity jen za „extrémních okolností sebeobrany, jak to odpovídá Chartě OSN“. Francouzské jaderné zbraně prý též přispívají bezpečnosti Evropy, ovšem tyto „prostředky i strategie odstrašení zůstanou mimo rámec NATO“. Francie prý zůstává „oddána nukleárnímu odzbrojení“, svůj arzenál snižuje v souvislosti s „principem striktní dostatečnosti“. Zároveň Francie trvá na svém akčním plánu celosvětového jaderného odzbrojení.¹⁴

Podobnost dokumentů z obou stran Atlantiku neznamená, že Evropané jenom opisují. V létě 2003 předložil tehdejší vysoký představitel pro zahraniční a bezpečnostní politiku Javier Solana na summitu Evropské unie návrh strategie Unie, který nápadně připomínal strategii NATO z roku 1999. Evropskou radou byl ovšem v prosinci 2003 schválen výrazně pozměněný dokument známý pod názvem *Bezpečná Evropa v lepším světě*. Ten se, v návaznosti na spory kolem intervence v Iráku, vymykal jak strategii Aliance, tak i Bushově doktríně. Podle něho nelze novým hrozbám čelit čistě vojenskými prostředky: „Na rozdíl od masivní viditelné hrozby v období studené války, žádná nová hrozba není čistě vojenská; žádné také nemůže být čeleno čistě vojenskými prostředky. Každá vyžaduje směs nástrojů.“ Zároveň uvádí, že mezinárodní pořádek musí být založen na efektivním multilateralismu. Akcent na spolupráci Evropské unie se Spojenými státy a s NATO doprovází tvrzení, že „jsme zavázáni dodržovat a rozvíjet mezinárodní právo. Základním rámcem pro mezinárodní vztahy je Charta OSN... Přejeme si mezinárodní organizace, režimy a smlouvy,

kteří budou efektivně čelit hrozbám mezinárodnímu míru a bezpečnosti, a musí tudíž být připraveny jednat, když jsou pravidla porušena.”¹⁵

Rusko

Na rozdíl od doktrinárních a strategických dokumentů USA a NATO vykazují ruské dokumenty obdobného charakteru počátkem 21. století kontinuitu. To platí jak o vztahu k mezinárodnímu právu, tak i k jaderným zbraním. Nejnovější verze dvou nejobecnějších z nich – *Strategie národní bezpečnosti Ruské federace do roku 2020*¹⁶, podepsané prezidentem v květnu 2009, a *Vojenská doktrína Ruské federace*¹⁷, kterou prezident podepsal v únoru 2010 – téma mezinárodního práva zdůrazňují. Podle prvního z nich bude Rusko dlouhodobě usilovat „postavit mezinárodní vztahy na principech mezinárodního práva, zajištění nadějně a rovné právní bezpečnosti států“. Rusko vnímá OSN s Radou bezpečnosti jako „ústřední prvek stabilního systému mezinárodních vztahů“. Také v souvislosti se vztahy k NATO dokument zdůrazňuje, že je nutné jednat na základě rovnoprávnosti v zájmu upevnění bezpečnosti v euroatlantickém regionu, „úcta k normám mezinárodního práva a také jejich další transformaci a hledání nových úkolů i funkcí humanistického zaměření“. *Vojenská doktrína* uvádí mezinárodní právo mezi svými právními základy, což v textu několikrát zdůrazňuje. Tyto teze souvisejí s dlouhodobou orientací Ruska na vytvoření multipolárního světa opřeného o instituce určené k prosazování mezinárodního práva.

Představy o použití jaderných zbraní prošly v doktrinárním myšlení výraznými proměnami, ale už v poslední dekádě století minulého. Tradiční sovětské zdůrazňování nepoužití jaderných zbraní jako první bylo pozměněno ve vojenské strategii z roku 1993. Úpravy znovu proběhly v roce 2000 v návaznosti na strategii NATO přijatou v roce 1999 a proměny mocenského potenciálu Ruska. Tehdy už ve strategii bylo uvedeno, že si Rusko osobuje právo použít jaderné zbraně jako odpověď, jsou-li proti němu a jeho spojencům použity jaderné či jiné druhy zbraní hromadného ničení a též jako odpověď na rozsáhlou agresi s použitím konvenčních zbraní.

Aktuální *Strategie národní bezpečnosti Ruské federace do roku 2020* uvádí, že formování příhodných podmínek pro rozvoj Ruska se z dlouhodobého hlediska zakládá na „strategické stabilitě, včetně postupného postupu ke světu bez jaderných zbraní a vytvoření podmínek rovné bezpečnosti pro všechny“. Podle platné *Vojenské doktríny* pak nejdůležitějším úkolem Ruska je „nedopuštění jaderného vojenského konfliktu, právě tak jako jiného vojenského konfliktu“. Ovšem zároveň uvádí, že „jaderné zbraně zůstávají důležitým faktorem odvrácení vzniku jaderných vojenských konfliktů i vojenských konfliktů s použitím konvenčních prostředků ničení“. Tato strategie přináší mírně modifikovanou formulaci týkající se použití jaderných zbraní: „Ruská federace si osobuje právo použít jaderné zbraně jako odpověď na použití proti ní a (nebo) jejím spojencům jaderných zbraní a jiných druhů zbraní hromadného ničení, a také v případě agrese proti Ruské federaci s použitím konvenčních zbraní, když je ohrožena sama existence státu.“

Tabulka č. 2: Počty testů jaderných zbraní¹⁸
(červenec 1945 – květen 2011)

stát	USA	SSSR	Velká Británie	Francie
první/poslední pokus	1945/1992	1949/1990	1952/1991	1960/1996
celkem testů	1030	715	45	210
stát	Čína	Indie	Pákistán	KLDR
první/poslední pokus	1964/1996	1974/1998	1998/1998	2006/2009
celkem testů	45	3 (6)*	2 (6)*	2

* Podle definice nukleárního testu ze Smlouvy o zákazu jaderných pokusů se souběžné výbuchy pokládají za jeden test. Ovšem 11. května 1998 provedla Indie souběžně tři exploze a 13. května téhož roku dvě, následně 28. května 1998 Pákistán provedl pět souběžných výbuchů.

ČÍNA

Bílá kniha *Čínská národní obrana v roce 2010*, zveřejněná vládou ČLR v březnu 2011, pokládá „pokrok ve směru ekonomické globalizace a multipolárnímu světu za nezvratný“. Pokračuje v dnes již tradičním čínském přístupu k užití jaderných zbraní zformulovaném po prvním pokusu v roce 1964. Hlásí se k „politice nepoužití jaderných zbraní jako první, přidržuje se obranné nukleární strategie a nikdy se nenechá zatáhnout do závodů v jaderném zbrojení s žádným jiným státem“. Jako stálý člen Rady bezpečnosti OSN a jaderný stát, který je účastníkem *Smlouvy o nešíření jaderných zbraní*, „se Čína nikdy nevyhýbala svému závazku v oblasti jaderného odzbrojení a prosazuje otevřenou, transparentní a odpovědnou jadernou politiku. Drží se politiky nikdy a za žádných okolností nepoužít jaderné zbraně jako první a přijímá nejednoznačný závazek, že za žádných okolností nepoužije jaderné zbraně ani jimi nebude hrozit

proti nejaderným státům či nejaderným zónám. Čína nikdy nerozmístí jaderné zbraně na cizím území“. Zároveň se v dokumentu uvádí, že budování globální protiraketové obrany – myšleno jedním státem či aliancí – ovlivní strategickou rovnováhu a stabilitu ve světě, podlomí mezinárodní i regionální bezpečnost a bude mít negativní vliv na jaderné odzbrojení. Čína zastává stanovisko, že žádný stát by neměl stavět v zahraničí své obranné systémy, které mají strategický potenciál, a ani se angažovat ve spolupráci.

Zároveň tato koncepce uvádí, že Čína vždy usilovala o úplný zákaz a všeobecné zničení jaderných zbraní. Dodává ovšem, že „státy s největším jadernými arsenály nesou zvláštní a prvořadou odpovědnost za nukleární odzbrojení“. Bude-li jejich postup při snižování arsenálů a jejich verifikaci věrohodný, ostatní jaderné státy se přidají. K dosažení cíle všeobecného a úplného jaderného odzbrojení pak „mezinárodní společenství musí vypracovat... funkční dlouhodobý plán s rozličnými fázemi“, který vyústí v úplný zákaz jaderných zbraní. Do té doby by podle Číny „všechny jaderné státy měly přijmout nezpochybnitelný závazek, že v žádném případě nepoužijí jaderné zbraně jako první či že nebudou hrozit jadernými zbraněmi nejaderným státům nebo nejaderným zónám a budou vyjednávat mezinárodní právní nástroje v tomto smyslu. Mezi tím by jaderné státy měly vyjednávat a uzavřít smlouvu o nepoužití jaderných zbraní proti sobě navzájem.“¹⁹

U ostatních jaderných států, které nejsou účastníky *Smlouvy o nešíření jaderných zbraní* – Indie, Pákistánu, Izraele a KLR – chybí veřejně deklarovaný oficiální postoj k použití jaderných zbraní. Pouze indická vojenská strategie *Chladný start*, přijatá v roce 2004, formuluje požadavek rychlého a ofenzivního použití konvenčních ozbrojených sil v případě konfliktu tak rychle a účinně, že nebude překročen jaderný práh.²⁰ Takováto absence jaderné doktríny může z jedné strany svědčit o neschopnosti zformulovat zásadní postoj k užití nukleárních zbraní, z druhé ale může být projevem snahy zvýšit neurčitost a tím i stupeň jaderného odstrašení.

Doktríny a realita

Je zřejmé, že při praktickém řízení zahraniční politiky, výstavby a užití ozbrojených sil Západu převládá setrvačnost – nebo vliv radikálních variant školy politického realismu a geopolitiky. Výrazný **vliv školy politického realismu** je patrný i z analýz a slovní zásoby užívané v ruských doktrínách a strategiích. I když je **ve verbální rovině cítit propojení s ideami kooperativní bezpečnosti, konkretizace je předkládaná jako exkluzivní bezpečnost.**²¹ **Jedinou výjimku tvoří čínská koncepce.**

Jaderné mocnosti a aliance zatím citlivěji reagují na proměny doktrinálního myšlení v nejmocnější zemi, ve Spojených státech, než na reálné změny materiálních základů mocenské rovnováhy. Zvláště výrazné je to při přechodu USA na politiku jdoucí za hranici mezinárodního práva v době závratí z vítězství ve studené válce. Této koncepci se přizpůsobili spojenci ve strategii Aliance z roku 1999 a byla patrná i v první verzi strategie Evropské unie.

Ale nejen to: vedle diplomatického přizpůsobení spojenců se objevila i doktrinální reakce partnerů i potenciálních protivníků. A tak ruská koncepce použití jaderných sil z roku 2000 je přímou reakcí na situaci, kdy se v důsledku úpadku moci ruský stát necítí jist v případném konvekčním konfliktu se stále na východ se rozšiřující Severoatlantickou aliancí. Je pozoruhodné, že obdobná reakce se neobjevila na straně Číny. Zdá se, že se jedná o projev politiky, která je někdy charakterizována jako „ruská snaha vypadat silnější, než je, a čínské úsilí zdát se slabší, než je“. V těchto případech jde o odlišné koncepce politiky odstrašení. Navíc Čína tradičně orientovaná na obrannou strategii, si je při úrovni výcviku velké armády a jejím spojení s obyvatelstvem pravděpodobně jista, že konvenčními prostředky je nezlomitelná.

Kritériem věrohodnosti slov ale zůstávají činy. Z porovnání změn ve strategii USA a NATO je nejnázorněji patrné, jak výrazný byl **posun od unilateralismu k multilateralismu a od právního nihilismu k manifestaci oddanosti mezinárodnímu právu.** Jenže u zrodu strategie NATO z roku 1999 i roku 2010 byla jako reprezentant Spojených států Madeleine Albrightová, která v prvním případě byla ministryní zahraničních věcí USA a v druhém vedla skupinu expertů pro přípravu nové strategie NATO. Obdobně u obou variant strategie Evropské unie z roku 2003 byl Javier Solana. Ony strategie se zásadně liší v nejdůležitějších tématech doktrinálního myšlení. Otázka zní: jsou oni zmínění politici nekonzistentní osobnosti, nebo prošli zásadní ideovou katarzí v návaznosti na proměny mocenské rovnováhy ve světě? Nebo obé?

Tato otázka nemá jen rozměr akademický. Kromě politických psychologů si ji musí klást každý odpovědný politik či voják, neboť bezprostředně souvisí s věrohodností doktrín. Byly psány jen jako propagandistický materiál, nebo se snaží shrnout dosavadní poznatky v dané oblasti, či mají skutečně mít podobu nástroje organizujícího zahraniční

a bezpečnostní politiku? Hledat odpověď na tuto otázku lze například ve vztahu k jaderným zbraním či k současným válkám v Libyi, Iráku a Afghánistánu.

Ve všech aktuálně platných citovaných doktrínách – od USA, přes NATO, Velkou Británii, Francii až po Rusko a Čínu – lze nalézt formulace o oddanosti myšlenky světa bez jaderných zbraní. Tato jednota by měla být samozřejmostí, neboť všechny uváděné jaderné mocnosti jsou účastníky *Smlouvy o nešíření jaderných zbraní*. V ní se skupina vlastníků v preambuli a v článku VI smlouvy zavázala k „zastavení závodů v jaderném zbrojení v blízké budoucnosti a k jadernému odzbrojení a rovněž ke smlouvě o všeobecném a úplném odzbrojení pod přísnou a účinnou mezinárodní kontrolou“. Jenže samozřejmosti se v politice nevyskytují.

Proměny přístupu USA začaly v okamžiku, kdy se k tomuto tradičnímu tématu občanských iniciativ připojil bývalý ministr obrany Roberta McNamara. V roce 2007 pak George Schultz, William Perry, Henry Kissinger a Sam Nunn – tedy stále vlivní bývalí ministři zahraničí a obrany či poradci pro otázky národní bezpečnosti z obou hlavních politických stran – publikovali společný článek, v němž vyjádřili přesvědčení, že Spojené státy by měly „intenzivně pracovat s vůdci ostatních států vlastníci jaderných zbraní a učinit cíl vytvořit svět bez nukleárních zbraní společnou snahou“.²² Jak bylo už řečeno, tato otázka se stala i tématem volební kampaně v roce 2008, přičemž se k ideji nukleárního odzbrojení přihlásil jak vítězný kandidát Demokratické strany Barack Obama, tak i poražený protikandidát z Republikánské strany John McCain. Obamova administrativa pak otázku jaderného odzbrojení učinila součástí nejen své denní agendy, ale i citovaných dokumentů USA a NATO.

Tento nový přístup Spojených států je však spojen s obavou řady států, že by se mohlo jednat o pokus získat převahu tím, že likvidace jaderného odstrašení přinese zásadní vojensko-technickou výhodu Spojeným státům. **Hlavní překážkou na cestě k jadernému odzbrojení se stala představa, že jako hlavičky strategických raket a střel s plochou dráhou letu budou namontovány nálože, které po výbuchu nebudou šířit jaderné záření, ale svou destruktivní silou se budou nukleárním náložím podobat.** Pak takovéto vysoce přesné nejaderné rakety a střely s plochou dráhou letu budou schopné plnit strategické úkoly – ničit politická a vojenská centra protivníka či jeho ekonomickou infrastrukturu.

Program tohoto typu pod názvem *Prompt Global Strike* odsouhlasil bývalý prezident USA George Bush ml. v roce 2003. Předpokládá přezbrojení 450 systémů z jaderných na konvenční. Podle některých autorů budou mít Spojené státy v roce 2012 dostatečné množství těchto nových zbraní k provedení strategických operací během 30 dnů – nebo dokonce že USA „budou připraveny vést válku nové generace regionálního rozměru už na přelomu let 2011 a 2012“.²³ Poprvé byla přestavená jaderná ponorka typu Ohio – Florida (SSGN 728) –, původně určená k úderu proti Sovětskému svazu pomocí balistických raket s jadernou hlavicí, použita letos při útoku proti Libyi; odpálila více než 90 střel s plochou dráhou letu Tomahawk.

Takováto cesta „od jaderného kladiva ke konvenčnímu skalpelu“ by směřovala k upevnování vojenské převahy USA. Zároveň by mohla nebezpečně zvýšit pokušení použít strategické zbraně. Není však pravděpodobné, že by v takovémto případě ostatní mocnosti zlikvidovaly své jaderné arzenály, které – mimo jiné – slouží k odstrašení. Naopak, toto nové kolo zbrojení stálo u kolébky ruských formulací o použití jaderných zbraní v případě útoku i bez nukleárních zbraní, když je ohrožena státnost. Lze předpokládat, že při růstu schopností ozbrojených sil Spojených států provézt dekapitaci pomocí nejaderných zbraní, bude muset změnit svůj přístup k ideji prvního užití nukleárních zbraní i Čína. Navíc **americké formulace o nepoužití jaderných zbraní jako první obsahují výhrady, které mohou být kdykoliv rozšířeny.** Nelze také zapomínat, že Spojené státy sice podepsaly, ale dosud neratifikovaly *Smlouvu o úplném zákazu jaderných zkoušek* (CTBT) z roku 1996.

Zatím je ale u všech zkoumaných doktrín a strategií patrná **sázka na odstrašující význam jaderných zbraní.** To především znamená **obnovení důvěry v tuto funkci zbraní hromadného ničení v doktrinárním myšlení USA.** Ve Spojených státech je zároveň patrná snaha nově definovat dostatečnost. Problém ale je, že **sice všechny jaderné mocnosti nějak dostatečnost definují, ale tyto definice jsou pružné a nejasné.** Od začátku existence jaderných zbraní není zřejmé,

- zda je odstrašení zajištěno arzenálem schopným v druhém úderu poničit vybrané lokality či infrastrukturu a způsobit lidské ztráty v míře, která je nepřijatelná pro případného útočníka,
- nebo odstrašující dostatečnost znamená schopnost zajistit vítězství v jaderné válce.

Obdobnou nejistotu ohledně platnosti strategie NATO či Evropské unie vyvolává válka proti Libyi. Na první pohled se může zdát, že se jedná o akci v souladu s mezinárodním právem. Pravdou je, že bombardování Libye začalo s odvoláním na rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 1973 přijatou 17. března 2011. Ta, alespoň na první pohled, legali-

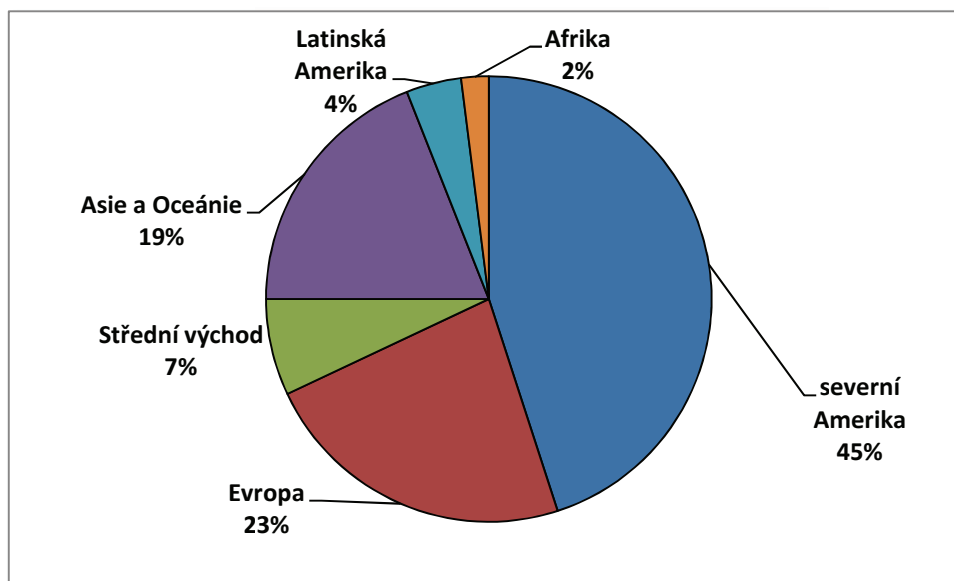
zovala použití vojenské síly proti Libyi. Je to však velmi problematická rezoluce, a to hned ze tří důvodů. Především umožňuje různý výklad. V právním chaosu vytvořeném rezolucí č. 1973 se ale otevřel prostor pro extrémní jednání. 19. března vlády tří liberálně-demokratických států – USA, Francie a Velké Británie – bez dotazu zákonodárcům či veřejnosti zahájily bombardování Libye. **K tomuto jednání se postupně připojilo NATO jako celek – 23. března se začalo podílet na námořní blokádě, o den později na bombardování.** Pro takovéto jednání je nutný souhlas všech členských států Aliance. Ten byl zřejmě dosažen – ovšem **bez opory v nové doktríně NATO staré pouze několik měsíců**, neboť ta sice naznačuje možnost „krizového managementu“ mimo území členských států NATO, ale jen v případě jejich ohrožení.

Obdobně pokračují přípravy protiraketové obrany USA a NATO, které probíhají bez deklarovaného aktivního hledání spolupráce s Ruskem. To pak zákonitě vypadá jako jednání zaměřené proti Rusku. Také v souvislosti s úvahami o snižování počtu jaderných zbraní v Evropě strategie Aliance uvádí, že předpokladem je dohoda s Ruskem o „zvýšení transparentnosti pokud jde o jaderné zbraně a jejich posunutí dále od území členů NATO“.

Předmětem diskuse ale byly jaderné zbraně USA, které si na svém území nepřáli někteří členové Aliance, neboť se necítí Ruskem ohroženi. I když se počet taktických jaderných náloží Spojených států v Evropě po skončení studené války výrazně snížil (v roce 1971 jich zde USA měly 7300), stále jich podle Roberta Norris a Hanse Kristensena mají v Evropě na 150-200 kusů.²⁴ Navíc z formulace obsažené ve strategii NATO vyplývá nedůvěra v odstrašující moc strategických zbraní – a podivné chápání Ruska jako partnera, kterého je třeba přečíslovat v jakémkoliv zbraňovém systému. Nemluvě o tom, že požadavek stažení amerických zbraní z Evropy je spojen s odsunem ruských zbraní z ruského území.

Nová strategie NATO také obsahuje závazek kontroly konvenčních zbraní, která „poskytuje předvídatelnost, transparentnost a je nástrojem na udržení výzbroje na nejnižší možné úrovni potřebné pro stabilitu“. To je bezesporu pravda, ovšem v roce 2007 odstoupilo Rusko od *Smlouvy o adaptaci smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě* z roku 1999 mimo jiné proto, že některé nové státy NATO tuto úmluvu neratifikovaly.

Graf č. 4: Regionální výdaje na zbrojení v roce 2010²⁵

Pramen: *Background Paper on SIPRI Military Expenditure Data, 2010.*

Přes proklamovanou oddanost mezinárodnímu právu je v chování západních mocností patrná militarizace politiky. A netrvá pouze snaha udržet si převahu. Je zřejmé, že **v době krize zůstával vojensko-průmyslový komplex stabilizačním prvkem kapitalistické ekonomiky.** To ale vyžaduje zbraně stále vyvíjet, testovat, vyrábět – a likvidovat.

Je možné udělat přehled všech velkých vojenských kampaní po skončení studené války, během kterých byly vyprazdňovány sklady přesné munice – střel s plochou drahou letu, naváděné bomby atd.: Irák, začátek v lednu 1991 a následné bombardování; Jugoslávie, začátek v dubnu 1999; Afghánistán, začátek v říjnu 2001; Irák, začátek v březnu 2003; Libanon, začátek v červenci 2006 a Libye, začátek v březnu 2011. Z těchto údajů pak lze **propočít „bio-**

rytmus militarismu“ na přibližně tři až čtyři roky, kdy je nutné zajistit likvidaci těchto zbraní, aby bylo možné pokračovat v jejich modernizaci a ve výrobě. Protože se jedná o zbraně, které nelze volně prodávat, protože hrozí nebezpečí jejich zneužití proti prodejci, jsou možné pouze dva způsoby uvolnění skladů pro novou výrobu: staré výrobky zničit, nebo využít ve válce.

A nejen to. Jak zareagují západní politické elity na prohlubující se rozpor jejich trvající vojensko-technickou převahou Západu v době, kdy se například ve srovnání se státy BRIC stává stále ekonomicky slabším? **Jestliže bude trvat sklon Západu přeceňovat význam brutální síly a nízká kvalita strategického myšlení patrná z intervencí v Afghánistánu, Iráku a Libyi, velká válka se zdá nevyhnutelná.**

- ¹ *EM Equity in Two Decades: A Changing Landscape*. Goldman Sachs Global Research Centres, Global Economics Paper No. 204, September 8, 2010, s. 6 a 13.
- ² IMF – <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php>
- ³ *Background Paper on SIPRI Military Expenditure Data, 2010*, s. 1 a 2 – <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/factsheet2010>
- ⁴ Viz *The National Security Strategy of the United States of America*. Washington: White House, September 2002.
- ⁵ Viz *The National Security Strategy of the United States of America*. Washington: White House, May 2010.
- ⁶ *Nuclear Posture Review Report*. Washington: Department of Defense, April 2010, s. 15 a 39.
- ⁷ DoD: *The National Military Strategy of the United States of America* – http://www.jcs.mil/content/files/2011-02/020811084800_2011_NMS_-_08_FEB_2011.pdf
- ⁸ *Remarks by President Barack Obama*, Hradcany Square Prague, Czech Republic, April 5, 2009 – http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered/
- ⁹ Podle The Arms Control Association: *Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance* – <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>
- ¹⁰ *Global Trends 2025*. Citované vydání, s. 7, 2, 3 a 37.
- ¹¹ Viz *Euroatlantické partnerstvo. NATO v dokumentech z roků 1990-1999*. Editor Š. Šebesta. Bratislava: JUGA, 2000, s. 267–286.
- ¹² NATO: *Active Engagement, Modern Defence* – <http://www.nato.int/strategic-concept/index.html>
- ¹³ *Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty*. HM Government, October 2010, s. 37. – <http://www.official-documents.gov.uk/>
- ¹⁴ *The French White Paper on Defence and National Security*. New York: Odile Jacob Publishing Corporation, 2008, s. 64, 65, 104, 112 a 303.
- ¹⁵ *A Secure Europe in a Better World. European security strategy*. Brussels, 12. December 2003 – <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, s. 1, 3-4, 7 a 9.
- ¹⁶ *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года* – <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>
- ¹⁷ *Военная доктрина Российской Федерации* – http://news.kremlin.ru/ref_notes/461
- ¹⁸ The Arms Control Association – <http://www.armscontrol.org/factsheets/nucleartesttally> (doplňeno).
- ¹⁹ *China's National Defense in 2010*. Information Office of the State Council The People's Republic of China, March 2011 – http://www.gov.cn/english/official/2011-03/31/content_1835499.htm
- ²⁰ Viz LADWIG, Walter C., III: *Cold Start for Hot Wars? The Indian Army's New Limited War Doctrine*. In: *International Security*, Vol. 32, No. 3 (Winter 2007/2008), s. 158–190.
- ²¹ O pojetí kooperativní a exklusivní bezpečnosti viz blíže LASICOVÁ, Jana: *Bezpečnost. Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2006, s. 124-134.
- ²² SHULTZ, George P., PERRY, William J., KISSINGER, Henry A., NUNN, Sam: *A World Free of Nuclear Weapons*. In: *The Wall Street Journal*, January 4, 2007, s. A15.
- ²³ *Военная сила в международных отношениях. Учебное пособие*. Moskva: Rusavia 2009, s. 82.
- ²⁴ NORRIS, Robert S. and KRISTENSEN, Hans M.: *US tactical nuclear weapons in Europe, 2011*. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 67(1), s. 65.
- ²⁵ *Background Paper on SIPRI Military Expenditure Data, 2010*, s. 3 – <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/factsheet2010>

Tato stat' byla základem vystoupení autora na vědecké konferenci Doktríny mocností a nejdůležitějších aliancí na počátku 21. století, která se konala 12. dubna 2011 v Senátu Parlamentu České republiky

Profesor PhDr. Oskar Krejčí, CSc. (1948) je prorektorem **Vysoké školy mezinárodních a veřejných vztahů Praha**, vědeckým pracovníkem Ústavu politických věd SAV v Bratislavě a učí na Fakultě politických věd a mezinárodních vztahů UMB v Banské Bystrici. Publikoval přibližně dvacet pět vědeckých knih a více než tisíc nejrůznějších studií a článků. Byl poradcem dvou předsedů československé federální vlády.

Pro studijní potřeby svých členů a dalších zájemců vydalo sdružení Res publica, sdružení pro informace (IČO: 65996321, kontakt: publica@publica.cz, 608501792) ve spolupráci s Vysokou školou mezinárodních a veřejných vztahů Praha v květnu 2011.

Za obsah materiálu ručí autor.

© Res publica, sdružení pro informace a autor, přetisk jen s předchozím souhlasem vydavatele.
Citace jsou možné s uvedením autora a vydavatele.